

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ НАСКРІЗНОЇ ПРОГРАМИ «ХУДОЖНЯ ЕМАЛЬ» В ПРОГРАМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА НАПРЯМКАМИ «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО», «ДИЗАЙН»

Довгань Ю. О., старший викладач кафедри рисунку та живопису
Київський національний університет будівництва і архітектури

Анотація. Розглянуті питання впровадження програм з художньої емалі в систему вищої художньої освіти України, проаналізовано закордонний досвід.

Ключові слова: мистецька освіта, художня емаль, дизайн, образотворче мистецтво.

Аннотация. Довгань Ю. А. **Методические основы разработки сквозной программы «Художественная эмаль» в программе подготовки специалистов по направлениям «Изобразительное искусство», «Дизайн».** Рассмотрены вопросы внедрения программ по художественной эмали в систему высшего художественного образования в Украине, проанализирован зарубежный опыт.

Ключевые слова: художественное образование, художественная эмаль, дизайн, изобразительное искусство.

Summary. Dovgan Y. O. **Methodical bases of development through program «Arts enamel» in specialists preparation program to «Design» and «Fine Art» direction.** In this article are examined questions of arts enamel introduction in high education system in Ukraine and analyzed foreign experience.

Key words: artistic education, arts enamel, design, fine art.

Постановка проблеми. Художня емаль з кожним роком стає все більш привабливою для українських художників різних спеціальностей, а також для замовників, колекціонерів, дизайнерів і архітекторів. З кожним роком вдосконалюється технологія емалювання, відкриваються нові й нові пластичні якості емалі. Змінюється також і сприйняття емальєрного мистецтва, що в останні десятиріччя активно і впевнено розвивається як повноцінна станкова галузь. На рис. 1. проілюстровано залучення емалі до різних сфер мистецтва, архітектури і дизайну.

Однак вивчення складної технології емалі та спадкоємність передачі секретів емальєрної майстерності в Україні все ще має недостатню й, можна сказати, хаотичну організацію. Відсутність на Україні освітніх закладів, в яких

вивчають художню емаль, а також практична відсутність наукового обґрунтування необхідності таких освітніх установ підтверджує актуальність вибраної теми. Не менш важливою проблемою, в рамках цієї теми, є відродження втрачених технологій. Індивідуальні підходи окремих майстрів не складають спільної науково-творчої основи цього виду мистецтва. В зв'язку з цим втрачаються безцінні технології майстрів емалі, історично відбуваються повторні відкриття в галузі емалі, відсутнє логічне накопичення досвіду.

Здебільшого українські художники оволодівають емальерною справою закордоном – на курсах майстерності, в навчальних закладах або на творчих симпозиумах. У Франції, Німеччині, США, Іспанії, Голландії та ін. проводяться конференції, видаються періодичні видання і книжки, присвячені емалі та її сучасному розвитку. Художники-емальєри об'єднуються в асоціації, які на громадському рівні знаходять державну підтримку і сприяють всебічному розвитку і популяризації емальєрного мистецтва, в тому числі, розвитку емальєрної освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Розробка програми «Художня емаль» відповідає загальному профілю наукових досліджень кафедри рисунку і живопису КНУБА за темою «Теорія зображень» та програмами підготовки фахівців за спеціальностями «Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво», «Архітектура».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення проблематики сучасної емалі, а тим більше емальєрної освіти, в Україні досі відбувалося опосередковано, як супроводжуючий момент при розгляді персоналій художників-емальєрів та аналізу їх творчості. Не можна не відзначити вагомий внесок в популяризацію емальєрного мистецтва відомого мистецтвознавця Зої Анатоліївни Чегусової, яка значну кількість своїх статей присвятила творчості емальєра Олександра Бородая та його учнів та неодноразово звертала увагу на відсутність навчальних закладів і, навіть, окремих відділень по емалі в Україні [3].

Метою даної публікації є:

- обґрунтування необхідності емальєрної освіти, що сприятиме збереженню і розвитку складних технологій емалювання та традицій емальєрного мистецтва на Україні;
- аналіз позитивного досвіду емальєрної освіти в зарубіжних країнах;
- активізація процесу організації та впровадження програми «Художня емаль» у вищу художню освіту України.

Результати дослідження. Тема емальєрної освіти в Україні досі залишалась майже недослідженою з наукової точки зору. Маємо наочний приклад, коли практика йде попереду теорії. До цього виду мистецтва долучаються переважно вже визнані професійні митці, які закінчили вищі мистецькі навчальні заклади та мають значний професійний досвід. Це монументалісти, художники декоративно-прикладного та ювелірного мистецтва, скульптори, живописці. Всі вони розглядають емаль як синтетичне мистецтво, що може замінити класичні станкові і монументальні види –

живопис, кераміку або вітраж. Досвід, нові технології секрети емальєрного мистецтва здебільшого передаються від одного майстра до іншого при цьому значна кількість технологічних та мистецьких здобутків емальєрства залишається поза увагою або зовсім втрачається.

З іншого боку – емаль в її традиційних та новітніх формах, а також можливості її застосування в дизайні та в архітектурі, є цікавими для студентів, про що свідчать дипломні роботи із застосуванням елементів емальєрного мистецтва та їх проекти. Так елементи програми «Художня емаль» були впроваджені при підготовці дипломної роботи О. Л. Камельовської (Камельовська О. Л. Дипломна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» «Декоративний елемент в інтер'єрі». – К.: КНУБА, 2001. – 17 с.+ практична частина, що складається з 6 планшетів (кер. асист. Ю. О. Бородай, доц. О. В. Кашенко)). На рис. 2 показаний фрагмент практичної частини дипломної роботи О. Л. Камельовської – спроектована дипломанткою дерев'яна перегородка з емальєрними вставками. Також елементи програми були включені в магістерську роботу Т. А. Кропіної (Кропіна Т. А. Дипломна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» «Принципи стилізації природних форм у дизайні ювелірних прикрас». – К.: КНУБА, 2006. – 122 с.+ практична частина з 12 планшетів (кер. старш. викл. Ю. О. Довгань, проф. О. В. Кашенко)). Розділ «Українська емаль» був включений до лекційного курсу «Мистецтво і архітектура регіону», прочитаного у 2005–2008 рр. для студентів спеціальності 6.020205 «Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво» КНУБА.

Однією з передумов для розвитку емальєрної освіти є глибокі корені та культурні традиції емальєрного мистецтва на українській території, що склалися історично. Про це свідчать численні археологічні знахідки та твори з емаллю, що експонуються в провідних музеях Києва та України, а також літературні джерела, в яких знаходять світове визнання українська емаль Київської Русі та доби Бароко. Не можливо не відзначити також історичний досвід організації емальєрної освіти в формі ремісничих майстерень з емалі на території Києво-Печерської лаври в Барокову добу [4, с. 297-298].

Багатою на приклади є історія розвитку емальєрної справи і в Росії. Відродженням емальєрної галузі переймалися в Москві, в Петербурзі, в Ростові. Наприклад, першою спробою організації емальєрної освіти в Ростові була школа «Рисування, різьблення по дереву і живопису по емалі» відкрита у 1900 р. за ініціативи археолога І. А. Шлякова, однак відродити емальєрну галузь на базі школи не вдалося [2, с. 277]. Більш успішною стала спеціалізована школа-майстерня, організована Міністерством землеробства і торгівлі у 1911 р., яка профілювалась лише на емалі. Після залучення у 1913 р. до складу викладачів художника С. В. Чехоніна, школа досягає перших значних успіхів в галузі емальєрства та стає гарною основою для професійного зростання цілого покоління емальєрів [2, с. 277-278]. Це було однією з причин того, що саме в Ростові емальєрне виробництво не переривалось навіть у складні, військові

часи, внаслідок чого технологічний досвід не було перервано [1]. Для багатьох ще й досі слово «емаль» асоціюється із назвою «Ростовська фініфть».

Порівняно з Україною, інформація про емаль в Росії є більш розповсюдженою. Тут проводяться симпозиуми (в містах Ростов і Ярославль, а також в селищі Побегайлівка Ставропольського краю), організуються широкомасштабні емальєрні виставки (наприклад, виставки «Художня емаль», що проводяться Всеросійським музеєм декоративно–прикладного і народного мистецтва в Москві із 1989 р.). Однак навчальні заклади зі спеціалізацією “Емаль”, в яких би систематично вивчали технологічні і мистецькі аспекти емальєрства відсутні.

Дещо по-іншому постає проблема сучасної емальєрної освіти закордоном. В багатьох країнах створені організації по підтримці та асоціації художників емальєрів, при яких організуються курси по підготовці фахівців з емальєрного мистецтва, що носять факультативний характер або є другою вищою спеціалізованою освітою.

Провідна роль в галузі емальєрної освіти належить каталонській Барселоні. Двоє іспанських художників – Валері Корберо, який набував навичок роботи з емаллю в м. Женева, та Мігель Солдевіла, що практикувався в питаннях емальєрної технології в майстернях Ватикану в Римі, відкрили факультативне відділення з емалі в Інституті Массана в м. Барселона, Іспанія. На цей факультатив могли ходити студенти за бажанням [5]. Пізніше, у 1970 р. було створене відділення емалі в барселонському Інституті мистецтва. Це відділення мало вже більш офіційний статус і його відвідання було обов’язковим. Очолити відділення запросили вже відомого на той час емальєра, не лише в Іспанії, а й в світі, Андреаса Веласіса. З того часу А. Веласіс прочитав велику кількість лекцій з історії емалі, під його керівництвом багато учнів набули практичних знань. Численні статті, лекції та конференції, автором яких він був, вилились в дві книжки, в яких йдеться про емаль «El arte de esmaltar» та «La miniatura». З класів, очолюваних Веласісом та його попередниками, вийшло ціле покоління професійних емальєрів, що зараз називає себе «Барселонська школа». Це плеяда талановитих і високо освічених майстрів, яка нині завойовує найвищі призи в Іспанії, Японії, США, Франції та в інших країнах.

При відділенні емалі в Інституті мистецтва облаштовані майстерні, в яких сотні учнів вивчають не тільки питання емальєрної технології і емальєрної традиції, але й розвивають нові, «креативні» форми цього мистецтва.

Сучасна вища освіта України передбачає багатоступеневий рівень підготовки випускників від бакалавра до спеціаліста або магістра. Програма «Художня емаль» може бути частково або повністю впровадженою в ці ступені.

Якщо ступінь бакалавра умовно розділити на декілька рівнів – базовий, що передбачає суттєву довузівську підготовку (художніх шкіл, ліцеїв, гуртків позашкільної творчості, спецкурсів і т. п.), загально-професійний та рівень підготовки кваліфікаційної роботи. То вже на загально-професійному рівні може відбуватися знайомство з емальєрним мистецтвом, в розрізі його

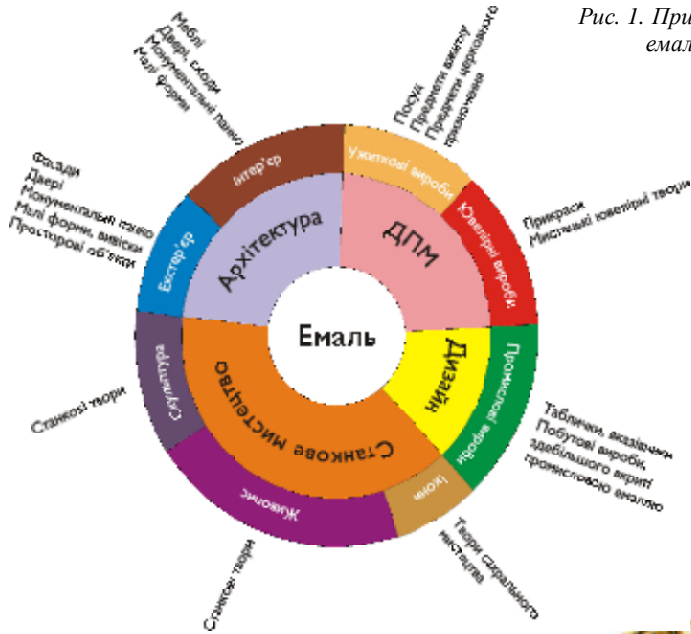

Рис. 1. Прикладні аспекти емальєрства.

Рис. 2. Камельовська О. Л. Дерев'яна перегородка з включенням емалевих вставок для приватного інтер'єру.

історичних та філософсько-творчих аспектів. Також на цьому рівні студентами можуть практикуватись елементарні технологічні вправи з виготовлення емальєрних творів, а вже на рівні підготовки освітньо-кваліфікаційної роботи можуть впроваджуватись їх елементи (див. рис. 2).

Окремо спеціалізація «Художня емаль» може бути виділеною на рівні підготовки спеціаліст-магістр. Основний лекційний матеріал з цієї дисципліни спочатку подається для всієї групи студентів, а вже після їх ознайомлення з основними аспектами художньої емалі, може бути відібрана окрема група найбільш зацікавлених студентів для спеціалізованої та більш ґрунтовної освіти в цьому напрямку. Спеціалісти за програмою «Художня емаль» докладно вивчають технологічні аспекти емальєрства (а також перевіряють їх на практиці), специфіку об'єктів емальєрного мистецтва та можливості їх впровадження в дизайн-середовище. Магістри розробляють концепції, експериментальні твори в емалі, проводять науково-дослідну і викладацьку роботу за цим напрямком.

Висновки. Сучасна мистецька освіта має розвивати нові напрямки та пошуки сучасної науки, а також відповідати розвитку творчої особистості та задовольняти проблеми суспільства. Одним з таких нових і перспективних спрямувань є художня емаль. Для впровадження цього напрямку в систему вищої художньої освіти Україні склалися об'єктивні передумови – це активізація процесів, пов'язаних з емальєрною галуззю, історичний досвід, зацікавленість публіки, в тому числі архітекторів і дизайнерів, зацікавленість студентства та значний емпіричний досвід в цій сфері. В даному дослідженні нами запропоновані методичні основи наскрізної програми «Художня емаль» та успішні приклади часткової її апробації в дипломних роботах.

Таким чином можна засвідчити, що спеціалізація «Художня емаль» є перспективним напрямком і має бути включеною до системи рекомендацій щодо формування програм та спрямувань вищої мистецької освіти за напрямками «Дизайн» та «Образотворче мистецтво». В подальших дослідженнях планується продовжити розгляд проблематики сучасної української емалі.

Література:

1. Гилодо А. Русская эмаль вторая половина 19 – 20 век. – М.: Береста, 1996. – 193 с.: илл.
2. Гончарова Л. Н. Ростовская финифть XVIII – XIX вв. // Музейні читання: матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки» (11–13 грудня 2006 р.) – К.: МУНДМ, 2007 – С. 269–278.
3. Чегусова З. А. Олександр Бородай – новатор старовинних таємниць емалі // Президент. – 2002. – №11-12. – С. 108-113.
4. Шульц І. В. Лаврська живописна школа і декоративно-прикладне мистецтво XVIII ст. // Могилянські читання 2000 року: Зб. наук. праць / Упоряд. В. Рекеди. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2001. – С. 296–305.
5. Vilasis Andreu. Escuela de Barcelona // Esmaltes Internacionales 4. – La Coruna, 1990. – P. 34–35, 64.

Надійшла до редакції 24.03.2008